

K ljubezni za slovenščino, koja je najbolje izkazoval, da je užé kot bogoslovce uril v njej svoje tovariše, pridružila se je še skrb za modro omiko slovenskega národa — za slovensko osnovno šolstvo. Ne da bi bil pa pri tem le za hip zanemaril svojo službeno dolžnost kot voditelj duhovskih vaj. Marveč ste se te dolžnosti, službena in národna, vzajemno podpirali, dostavljali in krepili. Iz svojega dotedanjega bivanja kot duhovni pomočnik mej národom je z bistrim očesom previdel, kakó zanemarjeno da je slovensko šolstvo. Saj je bilo še do leta 1847. komaj 64 slovenskih šol. Spoznal je, da je glavni vzrok teh žalostnih šolskih razmer pomanjkanje učiteljev, sposobnih posvetnih učiteljev. A to pomanjkanje odpraviti ni bilo mogoče v njegovi moči. — Ali se pa to pomanjkanje ni dalo nadomestiti? in ni-li njemu bilo mogoče k temu pripomoči? — Tako in enako razmišljanje ga je preverilo, da edini namestnik sposobnega posvetnega učitelja more biti le duhovnik. S tem preverjenjem je prišel Slomšek v Celovec in to prepričanje ga je napotilo, da je začel bogoslovce pripravljati ne le na pouk v verstvu, ampak tudi v drugih predmetih ljudske šole, razlagaje jim nekoliko pedagogike in metodike s posebnim ozirom na nedeljsko šolo.

Čudno se utegne komu videti, da je Slomšek obračal toliko pozornost nedeljskim šolam. — Slomšek je bil mož, kojemu je bil zlat izrek: Dvakrat dá, kedór hitro dá. Srce ga je bolelo videti, da je zaradi pomanjkanja šol ogromno število otrok neveščih najpotebnejšega znanja v čitanji, pisanji in računani. Skrbelo ga je, da bi ti otroci ne odrasli v popolni nevednosti. Rešilna misel mu je bila torej, naj bi se ta vsakdanji šoli užé odrasla neuka mladina poučila vsaj v najpotebnejšem v nedeljski šoli. Taka mladina se je nahajala osobito po vaséh, kder ni bilo ne vsakdanje šole, ne posvetnih učiteljev. Za pouk v takih nedeljskih šolah je pripravljaj Slomšek v prvej vrsti svoje bogoslovce, za take nedeljske šole je tudi spisal knjigo „Blaže in Nežica“. *)

(Dalje prih.)

Knjiga Slovénka

XIX. veku.

Miroslav Vilhar (Vilher) r. v Planini 7. sept. l. 1818, latinske šole zvršil v Ljubljani, pravoslovne nekaj v Gradcu nekaj na Dunaju, grajščak na Kalcu med Knežakom in Zagorjem, bil je deželni poslanec, pesnik in pevec ali skladatelj, ki je imel „zmožnosti in voljo, čas in pridnost“, u. 6. avg. 1871 na Kalcu, ter leži pokopan v Knežaku doslej še brez dostojnega spomenika. Denar zanj nabrani naložen je v hranilnici. — Popevati je jel slovenski po

a) Novicah l. 1845 št. 9 „Predčutki“; l. 1849 „Vodila pridnim kmetovalcam“ n. pr.: (Gospodar s pazljivimi očmi — Pošle pridne in poštene stri. — Je čedno in svitlo, kjer konj tvoj stoji, — Bo terden, čil, zdrav ino bistrhi oč. — Kar pridelat' moreš, ne kupuj tegá, — Ne oblék, ne žita, ne hišnega blagá itd.) — L. 1849 št. 45 „Vodniku“. — L. 1850 št. 14 „Vesoljnimu svetu“ (To vsaj mi dovolite, — De se smem Slovenca zvati . . . De se smem rodú ponesti, — Ko Slovenc povsod se vésti — Saj Slovenc sim — Slave sin itd.). — Tedaj je prišla na svetlo

b) Jamska Ivanka. Izvirna domorodna igra s pesmami v treh djanjih, od Miroslava Vilharja. V Ljubljani 1850. 8. str. 48. Nat. J. Blaznik. Posvečena slavnemu

*) Osnova te knjige nas nima motiti, da poučuje v njej poleg duhovnika tudi učitelj. Slomšek je hotel na ta način praktično izvesti jedino pravo načelo, da morata v šoli vzajemno delovati učitelj in duhovnik; dalje je hotel s tem namignoti, da more ta knjiga tudi posvetnim učiteljem dobro služiti pri šolskem pouku.

„Slovenskimu društvu“ v Ljubljani. — Obsežik je pripovedovan v besedi njegovi n. pr.: „Marko, Maligradski vitez, napade Rovanskiga viteza, in mu vpepi njegov grad. Rovanski vitez in njegova gospa sta poginila pod razvalinami grada; samo njuni sin Bogomil, otrok še, je bil rešen in k Jamskimu vitezu Vladimirju pernešen. Vladimir vzame Bogomila z vso ljubeznijo, in ga redi kakor sina s svojo lastno hčerjo Ivanko itd. itd. str. 5)“. — Takrat je bil

c) Slovenski Koledar za leto 1851, na svitlo dan od Miroslava Vilharja, v 12 str. 71. nat. Ig. žl. Kleinmajer. Po tem je dr. J. Bleiweis osnoval svojih Koledarčkov petero l. 1852 — 1856. — Koledar sega do str. 28. Od str. 29 so pesmice posameznim mescem: Januar, Februar . . . November, December — zložil vse Miroslav. Tako tudi od str. 41 — 63 nekaj pesmi, nekaj basni v prozi: „Prezgodna smert, Slovenca up, Solza Slovenca, Ribica lesena, Pred bojem, Slavic in sokol, Pajk, Pokopač; Janjček, Koklja in pišče, Čebelica in čemerlj, Volk in osel, Pravljica od leva, Slavic in papagaj“, ktera se čita takole: „V zelenim gaju je slavic milo in sladko prepeval, de so ga vsi tički slavili. Neki dan prileti lepo lepo pisani papagaj. Vsi tički, zunaj slavca, so k papagaju hiteli, in se zalim peresam zlo čudili. Papagaja to spodbode in veselja vnet začne peti. Desiravno je še gerši krokal kakor krokar, so vender občudovavci djali: Čez tvojo pesem je ni! Med tem so pozabili slavca; slavic pa poln tuge zbolil — in umre! Papagaj je komaj 14 dni krokal, kar se tički zdramijo, in puhlo ceno ptujga glasa spoznajo! Berž hitijo nazaj, kjer je popred slavic milo prepeval, de bi spet sladke pesmi poslušali, pa zastonj! Ležal je revček, pod žalostno verbo, in ni več maral ne za jok, ne za stok bivših prijateljev! — V ptujšino nezmerna zaljuba, — Gotovo je svojšini zguba! Miroslav.

Kakor „Jamski Ivanki“ — tako je tudi drugim pesmicam svojim napravil d) prekrasne napeve na pr. Zvezdice slovenske; Milice; Slave dom; Vesoljnemu svetu itd. — Nove slovenske pesmi z napevi izšle so l. 1852 v dveh zvezkih; I. Ipava, Pri luni, Žalost, Slovo od Minke, Oh, da bi le vedla, Zdihej; II. Sercu, Prezgodna smrt, Zagorska, Prijazne oči, Napitnica, V stražnici itd. — Dal je Vilhar zraven teh dveh zvezkov tudi na svetlo okroglice (Walzer) pod imenom „Savelieder“, ki so posvečene gospej Schmidburgovi (Novic. 1852 št. 47, kjer je ponatisnjena „Zagorska“). — Po Novicah je priobčil vmes nekatere svojih pesmi na pr. l. 1851: Sveta gora (26); Moj vertič (27); Kitica (28). — L. 1852: Postonjska jama (43); Slep rojen (52); Železna cesta po Notranjskim (91). — L. 1853 iz pesmi „Slovenska nevesta“ bodi na primer:

Kaj maram!

1. Kaj maram da nimam
Srebra in zlatá:
Ljubezen u sercu
Tud nekaj veljá!	2. Kaj maram da nimam
Prekrasnih oblek:
Zvestoba u persih
Me kinča na vek!	3. Kaj maram da nimam
Visoc'ga gradú:
V hišici nizki
Še več je mirú!
4. Kaj maram da nimam
Obilno blaga:
Moj dragi me vendar
Od deleč pozná!	5. Kaj maram da nimam
Krasote svetá:
Mi vendar nedolžnost
Na licu igrá.	6. Kaj maram da nimam
Ne gor, ne planin:
Dovolj da moj dragi
Slovenke je sin!

e) Vodnikov Spomenik l. 1859 kaže str. 185 pesmico, ktero mu je poklonil Miroslav, ki naposled poje Vodniku:

Slavec, ki klical	Iskrena želja
Si brate na dan,	U meni gorí:
Tvoj duh naj nas vodi	Naj čut'jo slavčki,
Čez hribe in plan.	Pojó naj, ko Ti.

f) Oglasil se je časih v Glasniku Janežičevem na pr. l. 1859 s pesmico „Bog“, „Ljubezen“, „Ribič“ itd., dokler so zbrane prišle na svetlo pod naslovom:

g) Pesmi Miroslava Vilharja. V Ljubljani 1860. 16. 155. Nat. J. R. Milic.
— Izgovarja se sam v začetku ter poje o pesmih in o Pegazu svojim:

Vém, da je lepših
Cvetic po vertéh;
Té pa so rasle
Na skalnatih tléh!

U v o d.

Po gorah, po dolih	Izročam jih jugu;
Nabral sim cvetic,	Kaj ž njimi, že vé:
Rudečih in belih	Naj sestram vonjajo,
In pisanih lic.	Naj brate budé!

P e g a z.

Pohlevne postave	Jeklene je zabil,	Potoka derži se
Je Pegazus moj;	Podkove domá;	In loga in trat;
Zatorej ne upa	Na grivah je tudi	Le dvigne k Olimpu
K Olimpu z menój.	Že nekaj snegá.	Naj mlaji se brat.

S l o v ó.

Jaz nisem Prešernu	Če bodo vam vstregle,
Ne Vodniku stric;	In segle v srcé,
Nabral pa sem nekaj	Bom drugih nabiral,
Domačih cvetic.	Še lepših ko té.

Poezije te, ki se ločijo v „Pesmi“ (5—63), „Balade“ (65—118), in „Basni“ (119—155), so gladke, domače, proste in mile, nekatere celó veličastne. O njih se bere v Glasniku (zv. 6 št. 1), v Novicah l. 1860 str. 189 itd. — Novice so nekaj jih bile koj ponatisnile na pr. Župan, Na jezeru; l. 1861 priobčile novo dovtipno „Bistri možje“ (str. 46) in alegorijo „Hrast in lipa“ (402); l. 1862 pa „Našim vojakom“ (str. 193) itd. —

h) Sloga. Slovenski Koledar za navadno leto 1863. Na svitlo dal Miroslav Vilhar. V Ljubljani v 16. Eger. — Razun navadnega koledarskega dela (str. I.—XXIX) so v tej knjižici (str. 1—55) „Zastavice, Pesmičje resnega in šaljivega zapopadka, Kratkočasnice“ in Šaloigra v 2 delih: Slep ni lep. Osebe: Ribničan, Tržičan, Pivčan . . . Prvi del se igra v gostivnici, drugi v uradnji. Pesmica z napevom — Deklici — in dve Polki (Živio — in Slovenka).

i) Naprej. Politiški časnik l. 1863, vsak vtorek in petek na srednji poli. Odgovorni vrednik, lastnik in založnik Miroslav Vilhar. Prvi njegov pomagatelj Fr. Levstik. Natis Egerjev. List prvi 2. jan. — zadnji 29. sept. 78 št. — Časnik „Naprej“ misli na ustavnem potu potezati se za vse in vsakršne (liberalno-politične) pravice slovenskega národa, pravi v 1. listu; pričinja z Bogom, kateri naj dobrotno podeli vspeh in srečo njegovemu težkemu delu ter blag začetek in dober konec novega leta čestitim bralcem! — A tega sam ni dočakal, kajti v št. 78 piše: „Današnji list je zadnji Naprejev list. Važne in grenke vzroke te dogodbe zagrebljem — Miroslav Vilhar — v svoje srce. Veliko hvalo izrekam zvestim podpornikom, in jemljem slovó, rekoč: „živimo za narod, izobražujmo se, okrepčujmo se, zložimo se v korist svoje domovini in vsemu cesarstvu. Večni Bog je pravičen; on meri pote narodom, in tudi nas vidi. Ako tudi nas je malo, pa vendar čutimo, da smo enega debla, ene krvi! Tedaj: Bog z nami!“ — Deloval je tudi na političnem polju kot poslanec v deželni zbor, a — brez posebnega vspéha. Pesnik je tovarišem svojim skladal glasilke (sršene, epigrame) v nemški in slovenski besedi sim ter tje jako dovtipne (cf. Soča 1880. X. 21) itd. — „Naprej“, v

kterem je priobčil Miroslav nekatere pesmi — burke — na pr.: Stari in novi duh (str. 186); Frak in surka (230); Srce in trebuh (246); Ljubljana (362), posadil ga je bil na „Žabjak“, in ondi je porodil:

k) Žabjanke. Založil in založil Miroslav Vilhar. V Zagrebu 1865. 16. 60. Narodna tiskalnica dra. Ljudevita Gaja. — Pesmi so a) Žabe (str. 5—15), b) Raki (17—26), c) Ribice (27—60), kar kratko pa krepko pové

Uvod.

Ob bregu Ljubljan'ce	Od brega do brega
Šest tednov sem bil,	Sem mreže razpél,
Mirú ne, le vodo	Te žabe in rake
Sem tamkaj kalil.	In ribice vjel.

Tu in tam je zapel še katero rojakom svojim (cf. Novice, Glasnik), ali sploh jel je skladati sedaj le igre po „Jamski Ivanki“, po šaloigri „Slep ni lep“ itd. Tako so prihajale na dan

l) Vilharjeve igre. I. Detelja. Izvirna šaloigra v 1 djanji: Spisal in založil Miroslav Vilhar. V Ljubljani 1865. 16. 52. Tisk Egerjev. Godi se 1850. leta na Notranjskem, v Klančevi hiši. — II. Župan. Izvirna šaloigra v 2 delih. 1865. 16. 48. Godi se pri županu v Šiški 1866. leta. — III. Filosof. Šaloigra v 1 djanji, po angleškem l. 1865. 16. 46. — IV. Igra Piké. Šaloigra v enem delu, svobodno po nemškej. 1865. 16. 50. — V. Servus Petelinček. Šaloigra v enem delu, svobodno po nemškej. 1866. 16. 50. — VI. Poštena deklica. Šaloigra v enem delu. 1866. 16. 35. — Razun teh: Pomota. Vesela igra v 1 djanji. — Striček. Vesela igra v 3 djanjih, po Benediksu. — To sem bil jaz. Šaloigra v 1 djanji, po nemškej, 1868. 16. 39. (Slov. Talija 5. zvez.) itd. Posebej je izdal

m) Koledarček za navadno leto 1867. Na svitlo dal M. Vilhar. — Navadni pratiki je pridjal izdatelj torbico svojih pesem, nekoliko novih, nekoliko pa tudi tacib, ki so že znane po zanimivih napevih, kažejo „Novice“ l. 1866 str. 370, kjer o šaloigri „Poštena deklica“ pravijo na pr.: „Igrica igra v Lipavi (Vipavi); dva oženjena možá, eden (Kikelj), ki zavija slovenski jezik po laškem, drugi (Kokelj), ki ga zavija po „kranjski šprahi“, se silita pošteni šivarici, ki trideset pomladi hodeva že po svojih petah itd. Čitalnici vipavski, ajdovski ali tržaški utegne zavoljo lokalizmov „Poštena deklica“ najprimerniša biti. — Razun teh se nahajajo

n) Igre v rokopisu, zložil Miroslav Vilhar: I. Danila — z geslom: Ilirija ustani! Izvirna šaloigra v treh delih. 1871. Igra se verši v terdnjavi Knežak in v njeni okolici. Doba je 13 let pred Kristom, ob času Cesarja Avgusta. — II. Na kmetih — z geslom: Omika, Najkrasnejša dika! Izvirna šaloigra v dveh delih 1871. Igra se v Markovi kerčmi nad Ljubljano. — III. Korčovski — z geslom: Naprej zastava Slave! Izvirna igra v dveh delih. Igra se v Tomazinovi hiši v Terstu. — IV. Kdor prej pride, prej melje — z geslom: Naša reč živo klije! Šaloigra v enem delu (Razdvoji se tudi v I. D. 1—10, II. D. 11—18). Igrá se v Ivetovem mlinu na primorskej meji. Rokopisov teh lastnik je sin Franjo Vilhar. — Na primer naj bodo tu še nekteri „Raki“:

I s t i n a.

Nemca vrlega
Imam precej rad.
Pa Nemškutarja
Nikdar ne, — je gad!

F i l o l o g u.

Če kuješ besede,
Ne bodi bahač;
Narodu se vklančaj,
Ker on je — kovač!

V belej Ljubljani.

Protivnikov vrazjih
Ne bilo bi sto,
Ak naših osličkov
Bi vmes ne biló!

N a s l e d k i.

Peróti pristrigli
So meni, kaj ne? —
Če bolj mi strigó jih,
Bolj rastejo še!

T u j c e m.

Kaj ne, da se dobro
Pri nas Vam godí,
Ker Vi ste gospodje,
In hlapci pa mi?

V mirni hiši.

Sobo, pod številko sedmo,
Dajte jutri že v najém:
Ne poslanca, ne vrednika
Za menož ne bo, to vém!